— Я більше не буду! Ну, чесне слово!

— Що ж, повірю. Тільки це вже востаннє. Зрозумів? Коли хоч щось — ти не поїдеш… Якийсь хуліган росте, а не хлопець. Більше панькатися з тобою не буду.

— Добре, мамусю. От побачиш, от побачиш.

Валько полегшено зітхнув. І в душі він заприсягся: "Годі! Все! Більше цього не буде!"

Не вперше Валько давав собі такі клятви, не вперше каявся — легковажна він був людина. Але тепер він вирішив остаточно: скільки можна! Тільки й чути: "Ваш Валько вдарив Борю", "Ваш Валько обірвав вірьовку з білизною!", "Ваш Валько заліз у собачу конуру й гавкав…" І просто нестерпно дивитися у вічі мамі, коли вона докоряє: "Знову? Ну чому ти не можеш поводитися, як Толя?"

Ох, оцей Толя — товстий губатий Только, двоюрідний Вальків брат! Чому всі вважають його таким хорошим? Авжеж, він відмінник і щодня чистить зуби. Авжеж, він не стріляє з рогатки і не їздить на трамвайній ковбасі… Але ж він не вміє плавати і не вміє кататися на ковзанах. І плаксій він — як найостанніша баба. Через четвірки ладен крокодилячі сльози лити. А коли вони були молодші і їм траплялось битися, Толя завжди лупцював Валька, бо був на півроку старший і дужчий. Причому побитий Валько мовчав, а Толя ревів. Б'є і плаче, б'є і плаче. І виходило, що винен, звичайно, Валько — він, мовляв, кривдник, він хуліган. І так усе життя…

Але Толі не треба виправлятися. Виправлятися треба Валькові.

Мама пішла. Дома — нікого. Поскучавши трохи в кімнаті, Валько йде у двір. На обличчі в нього сум і нудьга. Таке обличчя в нього буває тоді, коли вій хворий або коли пише у класі контрольну.

З майданчика лунають крики, свист, галас — хлопці грають у футбол. Хтось, вгледівши Валька, гукає:

— Валько, гайда сюди, нам нападника дуже треба.

Валько зітхає:

— Не хочу.

І власний голос здається чужим, незнайомим. Як хочеться Валькові пограти у футбола! Та ні, небезпечно. Хіба минулого разу він навмисне "костильнув" Ігоря? Зовсім випадково, в азарті. А скільки крику було: "Скалічив дитину!"

Скалічив... Он як ганяє м'яча "каліка"!

Підходить Алик, худенький щуплий хлопчина, він погано грає у футбола і тому майже ніколи участі в грі не бере.

— Пішли на трембулі покатаємось.

"Трембуль" — це трамвай, кататися на ньому "зайцем" — страшенна насолода.

Але Валько хитає головою.

— Пхи, — каже Алик і відходить.

"Тобі, звичайно, "пхи"! Тобі не треба виправлятися".

Яскраво сяє сонце, цвіринькають горобці, деренчать на вулиці трамваї, і весело галасують на майданчику футболісти. Життя, повне спокус і радощів, вирує навколо.

А тут виправляйся.

Це дуже нудно, та що поробиш…

Окрім щирого рішення взагалі виправитися, у Валька ще є для цього одна дуже конкретна причина. Сьогодні о четвертій має під'їхати дядько Володя і взяти його з собою на полювання. Дядько Володя, мамин брат, завзятий мисливець, має власну "Волгу" і, коли сезон, щосуботи їздить на полювання. То в Іванківський район, у ліси, то на річку Удай, то під Чернігів. Уже давно він обіцяє взяти з собою Валька і Толю. Але все якось не виходить: то погода непідходяща, мама не пускає, то (і це найчастіше) місця в машині не вистачає — стільки дорослих мисливців. А сьогодні обіцяв точно. І їдуть вони не куди-небудь, а в село Дейманівку, що на Удай-ріці.

"Місця, — каже дядько Володя, — Ельдорадо! Очерети — три метри заввишки. Зарості — просто джунглі. Дичини — як гною. І крижаки, і чирята, і лиски, і бекаси, і чого тільки нема!"

Ночуватимуть тут же на березі, у наметі. Звечора риби наловлять, юшки на багатті зварять. Дядько Володя з своїми товаришами-мисливцями історії різні розповідатимуть до самісінької ночі, поки не погаснуть у вогнищі останні вуглинки. Немає нічого кращого на світі, як ото лежати на сіні біля багаття, дивитися у вогонь і слухати розповіді дорослих про всякі цікаві випадки… Іскри з вогнища летять у небо і стають зірками, в річці скидається риба, десь в очереті зрідка скрикує якийсь птах…

А вдосвіта — на човен і в очерет. Обережно, без звуку веслує дядько Володя, з тихим шурхотом розсуває човен зарості. Клубочиться,

стелеться по воді туман. Сидячи на кормі, щулишся Від ранкової прохолоди. Ось поволі випливає з-за очерету сонце — велике тьмяно-біле коло. Зараз на нього ще можна дивитися, і не боляче очам. А за кілька хвилин воно розжене туман і засяє так, що мимохіть замружишся.

І враз — плюсь-плюсь-плюсь! Лоп-лоп-лоп! Фш-шш… — з плюскотом зривається з води і злітає крижень.

Дядько Володя хапає рушницю:

Бах! Бах!

Та летить, витягнувши довгу шию і часто-часто махаючи крилами, красень крижак.

— Ех, пропуделяв! — зніяковіло каже дядько Володя, переламуючи рушницю і виймаючи гільзи, що димляться і гостро пахнуть порохом.

А серце в тебе б'ється так сильно, як у того самого крижака, що ген-ген полетів над очеретами.

Але все це Валько поки що знає лише з оповідань дядька Володі. Валько ще ніколи не був на полюванні, ані разу в житті.

Тиняється Валько по подвір'ю, місця собі не знаходить.

І Враз думка майнула в нього: а чого це він має весь час отак пасивно виправлятися, тільки берегтися, аби чогось не накоїти. Адже можна й активно виправлятися, — вчинити щось благородне і хороше.

Це навіть цікаво.

Цікаво то Цікаво, але й нелегко.

Найблагородніше це врятувати потопаючого або винести з пожежі немовля. Але ж де ти візьмеш пожежу, як її нема! А втопитися в них у дворі можна, хіба що встромивши голову у відро з водою…

Заступитися за малюка? Або допомогти якій-небудь бабусі нести кошика?

Ет! Як не хочеш робити ніяких благородних вчинків, то ці бабусі з важкими кошиками просто юрбами ходять! А тут — хоч би тобі одна!

І малюків, як на зло, ніхто не ображає…

Раптом Валько побачив на паркані кота Фімку. Це був здоровенний смугастий котяра, мерзотник, яких світ не бачив. Це він з'їв Вальчиного чижа. І золотих рибок з акваріума лапою повиловлював і теж схрумав, злодюга нещасний.

А тепер, звиваючись змією, він повзе по паркану до пташеняти, що, мабуть, тільки вчилося літати і сиділо на паркані, стріпуючи крильцями. Ач що задумав, мармиза смугаста. Ану, дзусь! — щосили закричав Валько.

Та Фімка навіть оком не моргнув. Цей негідник не боявся крику. Він давно звик до криків і не звертав на них уваги.

— Ну стривай! — розсердився Валько, схопив камінь, прицілився і жбурнув. Камінь чиркнув Фімку по хвосту, Фімка сторчака полетів на землю і… дзень! — у ту ж мить почулося за парканом.

Валько так і присів.

Цей знайомий звук міг означати лише одне — Валько розбив вікно.

Не одне вікно розбив на своєму віку Валько. І завжди бувало неприємно. Але такого противного страху він не відчував ніколи.

На якусь мить він заціпенів. Потім крутнув головою праворуч, ліворуч — чи не бачив хто? Здається, ніхто.

І за кілька секунд він уже був у себе на третьому поверсі. Так швидко, мабуть, не бігав жоден чемпіон у світі.

Тільки б не довідалась мама! Все що завгодно, але тільки б не довідалась мама! Потім він їй сам усе розкаже! Сам, чесне слово! Але тільки не зараз, тільки не сьогодні!

Було три години дня. О пів на четверту прийде мама. О четвертій приїде дядько Володя.

Валькова доля має вирішитися за півгодини. Довідається чи не довідається?

Адже він не хотів. Він хотів, щоб було благородно… Смугастого Фімку… Злодюгу…

* * *

Ляля вчилася в першому класі. У неї біляві кіски з бантиками і великі сіро-зелені очі. На щічках ямочки — дуже навіть симпатичні. Таких дівчаток малюють на зубному порошку і на цукерках "Щасливе дитинство".

Вона ходить навшпиньках, пальчики відставляє вбік і губоньки закопилює по-особливому. Це тому, що вона хоче стати балериною. Взагалі вона дуже хороша дівчинка. Так вважають дорослі. А діти у дворі знають одне: Ляля — ябеда. "Ябеда-донощиця, свиняча помошниця!"

— Тьотю, а ваш хлопчик штани порвав.

— Дядю, ваша Томочка сніг їла.

— Софіє Павлівно, а Володя на поручнях катався.

І хлопчика тягли додому за вухо, а Томочка діставала по губах, а Володя — по тому місцю, на якому катався.

Не любили діти Лялю.

Ходила вона по подвір'ю чистенька, акуратненька, з презирливо закопиленими губками. Сама ніколи на поручнях не каталась, не їла снігу і не рвала штанів. Але ніхто їй не заздрив.

І ніхто не хотів з нею гратися. Крім однієї шестирічної Томочки, яка була дуже доброю і не вміла ні сердитися, ні тим паче сваритися.

Сьогодні Томочки у дворі не було, і Ляля нудьгувала. Вона намагалася не показувати цього, але важко стояти осторонь, бачити веселі ігри дітей і знати, що тебе в ці ігри не приймають!

Подвір'я було велике, з багатьма затишними куточками, де можна сховатися так, що тебе ніхто не побачить. В один з таких куточків, під кущами бузку біля паркану, і залізла від нудьги Ляля. Причаїлася у напівтемряві, дивиться, як гусінь по гілочці повзе. Коли нудно, і це розвага.

Аж чує:

— Ану, дзусь! — Вальків голос.

Глядь — стоїть перед парканом Валько і свариться кулаком, а на кого — з-за кущів не видно.

Потім камінь схопив, розмахнувся... І коли почула Ляля, як дзенькнуло за парканом скло, і побачила, як дременув переляканий Валько, — від нудьги Лялиної й сліду не лишилося.

Валько розбив вікно, і ніхто, крім неї, цього не бачив!

Ляля вилізла з кущів.

Як приємно повідомляти що-небудь таке, чого ще ніхто не знає!

Першим Лялі зустрівся Алик, який все ще шукав собі напарника для катання на "трембулі".

— Твій друг Валечка тільки що розбив шибку, — удавано байдуже мовила вона, проходячи повз Алика.

— У-у, ябеда, — похмуро промимрив він їй услід. Потім Ляля ходила по всьому подвір'ю і говорила:

— Знаєте, Валько розбив вікно!

— Ви не чули, Валько вікно розбив тільки що.

— От жах — Валько вікно в сусідньому дворі розбив.

Та особливого враження ні на кого це не справило. Не вперше було чути про Валька таке. І ніхто ж не знав, що сьогодні він цілий день виправляється.

Тоді Ляля стала вартувати біля воріт. Вона знала, на кого її слова справлять враження — на Валькову маму. Тепер Ляля тільки боялась, щоб хто-небудь не сказав Вальковій мамі раніше, ніж вона. Ляля вже шкодувала, що роздзвонила про це на весь двір. Їй навіть здавалося, що декотрі діти спеціально граються неподалік від воріт.

І коли з'явилася Валькова мама, Ляля одразу кинулася до неї.

— Тьотю, тьотю, а ваш хлопчик вікно розбив!

Валькова мама зітхнула, і обличчя її стало сумне-сумне.

— Де? — спитала вона тихо.

— У сусідньому дворі… Через паркан… Каменюкою… — Ляля хотіла було розказати всі подробиці, але Валькова мама вже не слухала її. Швидким кроком, навіть не глянувши більше на Лялю, вона попрямувала додому.

Валько умів грішити, умів каятися, але брехати Валько не вмів. Особливо мамі.

Глянувши на Валька, мама вже могла навіть не питати. Але вона все-таки спитала:

— Ти розбив вікно?

Валько мовчки схилив голову.

Мама чомусь не стала його лаяти, а лише сказала:

— Я піду вибачусь і скажу, що сьогодні домовлюсь із склярем.

Валько не встиг навіть рота роззявити, як мама пішла. А втім, виправдовуватись у Валька не було зараз ні сил, ні бажання. Він тільки подумав: "Значить, хтось усе-таки бачив".

У голові було порожньо.

Валько стояв біля вікна і дивився вниз на вулицю. По вулиці проїздили машини, і щоразу, коли проїздила "Волга", серце Валькові завмирало. Отак цього літа він уже багато разів, майже кожної суботи, стояв і ждав. Але тоді було зовсім інакше...

У коридорі грюкнули двері — прийшла мама. Валько обернувся. Але мама в кімнату не зайшла, а пішла на кухню. Коли ж Валько знову глянув у вікно — біля під'їзду вже стояла блакитна дядькова "Волга".

"Хоч би не було місця, хоч би не було місця", — задихаючись, поспішно подумав Валько.

З машини вийшов дядько Володя, потім — Толя. Толя був у старому лижному костюмі, через плече в нього висіла фляжка, на грудях — батьків бінокль. Сумнівів бути не могло — Толя їхав на полювання.

Знову грюкнули двері, і в коридорі почувся веселий голос дядька Володі:

— Де твій мисливець-сміливець? Щоб через хвилину був готовий. Ми негайно лягаємо на курс. А то не встигнемо на вечірній переліт. Мерщій!

— Він не поїде, — почувся мамин голос.

— Як?!

— Дуже просто, не заслужив і не поїде.

Дядько Володя ще щось говорив, і мама говорила, але Валько вже нічого не чув. Він до болю закусив нижню губу — вона зрадницьки тремтіла. Валько ніколи не плакав, завжди пишався цим і не хотів… не хотів… щоб…

Потім він бачив, як з під'їзду вийшов дядько Володя, як він сказав щось Толі і Толя знизав плечима і поблажливо, по-дорослому посміхнувся. І не було на Толиному обличчі ані крапельки жалю, а лише погано прихована радість, що сам він їде… Вони сіли в машину і поїхали. А Валько стояв біля вікна і дивився на те місце, де була машина. І хоча вулицею один за одним проїздили автомобілі, вона здавалася йому зовсім порожньою…

* * *

Ляля пообідала і знову подалася надвір.

Вона повільно спускалася сходами, тримаючись рукою за поручні.

Ляля завжди повільно й обережно спускалася сходами, боячись спіткнутися, — адже вона збиралася стати балериною і берегла ноги.

Раптом вона почула вгорі голоси і спинилася. Вона впізнала голос Валькової мами. Валькова мама стояла на площадці і розмовляла з сусідкою.

Лялин тато завжди жартував з цього приводу: "О, знову зійшлися біля перелазу".

Ляля на мить згадала про це, але одразу ж забула, так привернула її увагу розмова.

— Ви знаєте, такий у мене настрій, просто жах, — говорила Валькова мама. — Покарала свого і так шкодую тепер… Не можу дивитись, як він переживає.

— А що таке?

Та розумієте, мав він сьогодні їхати з моїм братом на полювання. Так збирався, так готувався! Ви ж знаєте, що це для хлопця значить. А зранку сьогодні — завинив. Я попередила: коли ще що-небудь — не пущу. Приходжу — а мені кажуть: вікно розбив. Я зопалу й не пустила.

— Ну що ж — правильно. Треба їх виховувать… А то…

— Стривайте. Пішла я одразу (це у сусідньому дворі), дивлюсь, дійсно біля одного вікна на першому поверсі побите скло лежить. Але вікно вже засклене, замазка свіжа. Щось, думаю, швидко вставили. Пішла — дома нікого нема. А це півгодини тому пішла знову. І що ви думаєте? Просто не повірила. Дійсно працював у них сьогодні скляр. Але справа то, виявляється, давня — шибка давно була тріснута. Майстер, коли склив, вийняв її і на землі біля стінки поставив. І лишив. А Валько мій у цю тріснуту шибку і вцілив. Як це трапилось, досі не збагну. Боюсь питати, щоб ще більшої прикрості йому не завдати.

— Ви подумайте! Дійсно, шкода хлопця.

— Як він хотів, бідолаха, на це полювання, ви собі уявить не можете. Просто марив. І, головне, завжди місця в машині не було — ви ж знаєте цих мисливців! А тут і місце трапилося, і Толя, його двоюрідний брат, поїхав, а він…

Ляля слухала, затамувавши подих, і серце в неї билося, як у спійманого шкідливого кошеняти.

Потім їй враз стало холодно.

Вона подумала, що її зараз побачать. Хоч вона була на другому поверсі, а жінки стояли на площадці третього.

Та Лялі чомусь здавалося, що її обов'язково повинні побачити. От зараз підійдуть, перехиляться через поручні і побачать.

І Ляля стрімголов кинулася вниз по сходах, забувши в цю мить про те, що вона збирається стати балериною...

Вона знову залізла в кущі біля паркану і сиділа там, причаївшись.

Чого вона ховалася — вона б сама не змогла пояснити.

Їй згадалося, як зовсім недавно були татові іменини. Було багато гостей, повна кімната. Ляля любила свята. Любила, коли шумно й весело і багато людей. Ляля танцювала перед гістьми у костюмі Сніжинки — в білому марлевому платтячку і в короні з вати. Гості гучно їй аплодували, і вона була щаслива. Вона так розійшлася, що не хотіла спати. Вона б танцювала, танцювала й танцювала. Але гості хотіли співати своїх дорослих пісень і танцювати свої дорослі танці — танго, фокстроти і вальси. І мама силоміць одвела Лялю і поклала в постіль.

Як жахливо було лежати в темній кімнаті, бачити лише вузеньку смужку світла біля дверей і чути веселий галас за стіною! Ляля довго плакала і не могла заснути...

А що таке полювання? Ляля намагалася уявити собі і не могла. В уяві виникали розмальовані індійці з списами, лялькові тигри і леви з дитячих книжок і чомусь кумедне оленя Бембі. І крутилися слова пісеньки: "Враз мисливець вибігає, прямо в зайчика стріляє..."

— Ой!

Це вже було не з пісеньки. Це мимоволі скрикнула Ляля. Бо побачила, що біля кущів стоїть Валько.

Це було так несподівано і страшно, що вона спершу подумала — привиділось. Але то був живий Валько. Чому він тут опинився?

Охоплена жахом, ламаючи гілки, Ляля кинулась крізь кущі. Валько одсахнувся з несподіванки.

Ляля спіткнулася і з усього розгону гепнула на землю. Спробувала підвестися й сіла, схопившись за коліно.

Валько підійшов до неї.

Вона пригнула голову і затулилась рукою.

— Чого ти? Що з тобою? Забилася?

Ляля мовчала.

— Боляче?

Ляля заплакала.

— Ну чого ти? Ну, вдарилася? Пхе, зовсім маленька подряпина. Не плач. Хочеш, я тобі допоможу. Додому одведу. Ну, вставай.

Він заспокоював її!

Ляля ще дужче заплакала, голосно схлипуючи і не витираючи сліз.

Валько розгублено дивився на неї…

Хіба він міг знати, що вона плаче зовсім не тому, що болить коліно...